

Rättsavdelningen
Elin Torebring
elin.torebring@socialstyrelsen.se

Justitiedepartementet
Enheten för familjerätt
och allmän förmögenhetsrätt

Socialstyrelsens yttrande över betänkandet Tryggare hem för barn (SOU 2022:71)

Justitiedepartementets dnr Ju2023/00125

Socialstyrelsen delar utredningens resonemang och bedömningar i stort, men anser att det behövs fler åtgärder för att tillgodose barns rätt till trygghet, skydd och delaktighet fullt ut. Sammantaget kan förslagen vara ett steg i rätt riktning för att stärka barns rättigheter.

Socialstyrelsen tillstyrker utredningens förslag med följande kommentarer.

Vårdnadsöverflyttning

6.4.2 Återföreningsprincipen tydliggörs

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentarer.

Myndigheten är positiv till förslaget eftersom det blir tydligare vad domstolen har att bedöma. Socialstyrelsen delar dock inte utredningens bedömning att barnrättsperspektivet stärks genom att föra in återförening som ett centralt begrepp i lagtexten. Myndighetens uppfattning är att återföreningsprincipen är väl förankrad i socialtjänsten men att det finns brister gällande stödet till barns föräldrar som kan leda till att en återförening inte är möjlig. Inom bland annat regeringsuppdraget *Kunskapshöjande insatser om nationella adoptioner m.m. inom familjehemsvården*¹ har bland annat socialtjänsten i dialogmöten med Socialstyrelsen lyft att stödet till placerade barns biologiska föräldrar behöver utvecklas och utökas.

Socialstyrelsen vill särskilt betona att stöd till föräldrarna är viktigt oavsett om barnet kommer att kunna flytta hem, inte minst för att skapa förutsättningar för en positiv kontakt mellan barn och föräldrar i de fall det är till barnets bästa.

6.4.3 Omständigheter som redan särskilt beaktas av socialnämnden ska även beaktas av domstolen

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentar.

Socialstyrelsen har inom ovannämnda regeringsuppdrag om kunskapshöjande insatser inom familjehemsvården uppmärksammat att vissa kommuner ser ett fungerande umgänge som en förutsättning för en vårdnadsöverflyttning medan andra anger ett dåligt eller obefintligt umgänge som en förutsättning för en vård-

---

¹ Se Slutredovisning av regeringsuppdrag Kunskapshöjande insatser om nationella adoptioner m.m. inom familjehemsvården S2020/05272/SOF (delvis).

nadsöverflyttning. Därför är det positivt att det i författningskommentaren tydliggörs att en god kontakt mellan ett barn som är placerat och barnets föräldrar inte ska ses som ett hinder mot en vårdnadsöverflyttning, och att ett gott samarbete mellan familjehemmet och föräldrarna är något som ska främjas (s. 379).

6.4.4 Även barnets sociala situation i övrigt ska beaktas

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentarer.

Myndigheten anser att det är positivt att utredningen lyfter fram betydelsen av barnets sociala situation i helhetsbedömningen av om en vårdnadsöverflyttning är till barnets bästa. Formuleringen *barnets sociala situation i övrigt* är dock otydlig och skiljer sig från övriga strecksatser som är mer specifika. Av författningskommentaren framgår att i detta ingår alla omständigheter kring barnet som är viktiga för barnet (s. 379). Eftersom strecksatsen förefaller kunna innehålla många olika omständigheter kan det bli svårt att skilja på det som *särskilt* ska beaktas från övriga omständigheter. Socialtjänsten kan behöva närmare vägledning i förarbetena gällande vad *barnets sociala situation i övrigt* kan innehålla.

6.4.6 Stödet till barn, särskilt förordnade vårdnadshavare och föräldrar efter en vårdnadsöverflyttning ska stärkas

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att det ska finnas en möjlighet för den kommun som beslutat om en familjehemsplicering att fortsätta bevilja insatser till barnet efter en vårdnadsöverflyttning. Socialstyrelsen instämmer i att det finns ett behov av att stärka stödet till både barn och särskilt förordnade vårdnadshavare efter en vårdnadsöverflyttning. Det stödbehov som barnet och familjehemmet har är i regel detsamma efter en vårdnadsöverflyttning. Som utredningen också nämner kan möjligheten att kunna fortsätta med insatser inom t.ex. umgänge även vara ett stöd för barnets föräldrar. Det kan bidra till en positiv kontakt med barnet och barnets nya vårdnadshavare.

Adoption

En adoption kan innebära en familj för livet, men en sådan familj kan skapas även på andra sätt

Socialstyrelsen delar utredningens slutsats att en familj för livet kan skapas på olika sätt. För en del barn är det adoption som bäst kan skapa trygghet och stabilitet medan det för andra barn är vårdnadsöverflyttning eller fortsatt placering i familjehemmet som är den bästa lösningen. Vilken lösning som är bäst för ett barn beror på det enskilda barnets behov och de specifika förutsättningarna i det enskilda fallet. (s. 262).

Socialstyrelsen vill särskilt betona att en vårdnadsöverflyttning till skillnad från en adoption inte juridiskt sett är en familj för livet även om den kan skapa trygghet och stabilitet för barnet under barndomen och även bestående relationer att ha med sig in i vuxenlivet. Vid en vårdnadsöverflyttning kan det därför vara särskilt viktigt att fånga upp ett eventuellt behov av stöd när barnet fyller 18 år och de rättsliga banden till de särskilt förordnade vårdnadshavarna upphör. Detta för att undvika att barnet lämnas i ensamhet och hamnar i utanförskap.

8.4.2 Lagstiftningen tillgodoser de särskilda behov av adoption som kan finnas hos familjehemsplacerade barn

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att det inte i första hand beror på föräldrabalkens utformning att det sker få adoptioner av barn i familjehem.

Socialstyrelsen har i olika sammanhang uppmärksammat att socialtjänsten sällan lyfter frågan om adoption av ett barn i familjehem.² Adoption är inte en levande fråga och ses inte som en lösning för att uppnå stabilitet och trygghet för ett barn som är placerat i ett familjehem. Skälen är flera, exempelvis uppfattas inte adoption som förenligt med lagens intentioner om återförening och det saknas kunskap och rutiner om adoption av barn i familjehem.

Eftersom frågan om adoption i princip inte diskuteras inom familjehemsvården är det också ovanligt att familjehem ställs inför frågan att bli adoptivföräldrar. Familjehemsorganisationer har i dialogmöten med Socialstyrelsen lyft att det ofta finns en tveksamhet hos familjehemsföräldrar att ansöka om adoption av ett barn som är placerat i hemmet. Som utredningen också konstaterar beror tveksamheten i vissa fall på att det stöd som tillgodosetts av kommunen avslutas i samband med att placeringen avslutas, men också att barnet vid en adoption riskerar att förlora kontakten med sitt ursprung (s. 256-257).

Socialstyrelsen anser därför att frågan om adoption av barn i familjehem behöver fortsätta att lyftas på olika sätt, främst för att öka kunskapen om adoption och vad en adoption kan innebära för ett barn ur ett livsloppsperspektiv. Stödet inför och efter en adoption behöver också stärkas.

8.4.3 Umgängets betydelse för adoption

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att det inte finns anledning att särskilt reglera s.k. öppen adoption.

En adoption i sig hindrar inte en kontakt mellan barnet och sin ursprungsfamilj om det finns en önskan om kontakt från båda sidor. Socialstyrelsen vill dock betona att barnet, adoptivföräldrarna och de biologiska föräldrarna kan behöva stöd i fortsatta kontakter efter genomförd adoption.

8.4.5 Socialnämndens roll

Socialstyrelsen instämmer i utredningens bedömning att det även fortsättningsvis ska vara enbart den eller de som vill adoptera som ska kunna ansöka om adoption, och att socialnämnden inte ska åläggas någon skyldighet att överväga adoption i vissa fall. Socialstyrelsen vill dock särskilt betona att i de fall det kan vara till barnets bästa att adopteras av familjehemsföräldrarna är det bra om socialtjänsten så tidigt som möjligt lyfter frågan om adoption med familjehemmet, föräldrarna och barnet. Det förutsätter att socialtjänsten är väl insatt i barnets situation och behov samt har en god kunskap om adoption och kan ge stöd i den processen.

---

² Se Slutredovisning av regeringsuppdrag Kunskapshöjande insatser om nationella adoptioner m.m. inom familjehemsvården S2020/05272/SOF (delvis). Socialstyrelsen (2014) Nationella adoptioner av barn i familjehem. En kartläggning av hur socialnämnderna uppmärksammar frågan.

8.4.6 Det saknas forskning om effekterna av vårdnadsöverflyttning och adoption

Socialstyrelsen delar utredningens uppfattning att det finns ett behov av forskning om effekterna för barn av både vårdnadsöverflyttning och adoption i en svensk kontext. Det finns också behov av mer kunskap om hur barns utveckling påverkas av en vårdnadsöverflyttning och adoption i ett livsloppsperspektiv jämfört med långvarig familjehemsplacering.

Umgänge

9.4.3 Riktlinjerna för bedömningen av barnets bästa ska omformuleras

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget. Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att det finns skäl att tydliggöra att bedömningen av barnets bästa ska göras utifrån en helhetsbedömning där behovet av en nära och god kontakt med båda föräldrarna aldrig kan väga tyngre än att barnet inte ska riskera att fara illa. Socialstyrelsen delar även utredningens bedömning att den första strecksatsen riskerar få till följd att andra situationer där barnet far illa inte beaktas i lika stor utsträckning. Ett barn kan fara illa på många olika sätt.

9.4.4 Riskbedömningen – en del av helhetsbedömningen

Socialstyrelsen är positiv till att riskbedömningen sätts mer i centrum av bedömningen av barnets bästa. Socialstyrelsen delar också utredningens bedömning att om det bedöms finnas en risk för att barnet kan fara illa, bör det väga tungt i helhetsbedömningen. Socialstyrelsen anser därför att den föreslagna lydelsen *Risken för att barnet far illa ska vara en del av den bedömningen* kan behöva övervägas närmare. Socialstyrelsen menar att formuleringen är en försvagning jämfört med nuvarande lydelse *Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid risken...* Myndigheten menar att det kan leda till att risken för att barnet far illa inte får samma tyngd när det enbart framgår av författningskommentaren att risken för att barnet far illa ska väga tungt. (s. 372).

Jämställdhetsmyndigheten har i sin kartläggning *Uppgifter om våld är inget undantag*³ kommit fram till att i flertalet mål avfärdas uppgifterna om våld eller övergrepp för att de inte anses styrkta och barnets rätt till delaktighet beaktas i låg utsträckning i domarna. Socialstyrelsen anser därför att det är bra att det av författningskommentaren tydligt framgår att det inte gäller lika höga beviskrav som i brottmål och att barnets vilja är en stor del av riskbedömningen samt att barn kan ha olika sätt att uttrycka sina åsikter på (s. 374).

I sammanhanget vill myndigheten lyfta att riskbedömningen och barnets bästa kan se olika ut för enskilda barn i samma familj, t.ex. kan ett barn med ökad sårbarhet och behov som en förälder inte kan möta fara illa av ett umgänge medan ett annat barn inte far illa av att träffa samma förälder. Barnets vilja och den individuella upplevelsen av otrygghet eller trygghet kan skilja sig åt mellan olika barn i samma familj.

---

³ Jämställdhetsmyndigheten, 2022:1.

9.4.5 Utbildningsinsatser

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att Domstolsverket bör överväga behovet av att genomföra en utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål. Jämställdhetsmyndigheten lyfter i sin kartläggning fram flera brister i domstolens riskbedömningar, bl.a. lyfts våldets negativa konsekvenser för barnen sällan in i domarna. Det kan på olika sätt behöva säkerställas att domstolen har kunskap om riskbedömningar och barn i utsatta situationer.

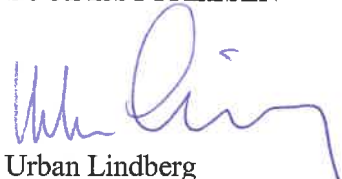
Eftersom familjerättens utredning är ett viktigt underlag för domstolens prövning kan det även finnas anledning att överväga om det behövs ytterligare satsningar för att stärka familjerättens kompetens gällande riskbedömningar.

9.4.6 Ytterligare sätt att inhämta utredning om barnets situation

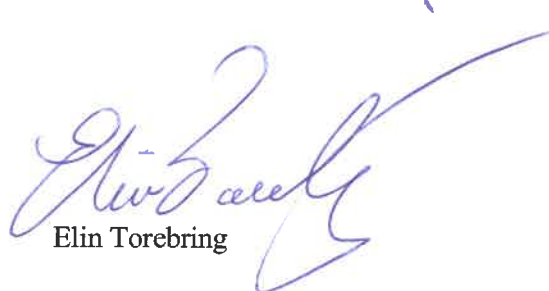
Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att domstolen vid behov ska kunna inhämta ett sakkunnigutlåtande från en psykolog. Socialstyrelsen anser dock att skrivningen i författningskommentaren inte ska begränsas till att den som förordnas som sakkunnig ska vara legitimerad psykolog och vara specialiserad inom klinisk barn- och ungdomspsykologi. För att säkerställa rätt kompetens utifrån det specifika ärendet kan det vara bra att även inkludera legitimerad psykolog med annan relevant dokumenterad erfarenhet och kompetens, som exempelvis forskarutbildning eller annan relevant vidareutbildning inom t.ex. traumabehandling eller neuropsykiatri.

Beslut i detta ärende har fattats av ställföreträdande generaldirektören Urban Lindberg. I den slutliga handläggningen har avdelningschefen Pär Ödman och enhetschefen Mariana Näslund Blixt deltagit. Juristen Elin Torebring har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Urban Lindberg

Elin Torebring